

ISSN 2450-6486

<http://ehs.eeipsy.org><https://doi.org/10.38014/ehs-ss.2021.4.06>

Олена БОЛГАР

Розвиток професійної культури майбутнього педагога в умовах інформатизації освіти

OLENA BOLGAR. Development of professional culture of the future teacher in the conditions of informatization of education.

The relationship between professional culture, professional and personal qualities of a teacher and the challenges of the modern educational process are analyzed in the article. Particular attention is paid to the formation of information culture of the future teacher, preparation for the use of information and communication technologies in their professional activities. The need to develop professional and information culture of teachers to ensure the effectiveness of modern educational process is demonstrated. Author specify the professional and personal qualities which are necessary for realization of requirements of modern educational process. The study takes into account the direct activities of modern teachers in the conditions of development of modern Ukrainian education.

Key words: pedagogical activity, professional culture, information culture, professional and pedagogical training

Питання, пов'язані з удосконаленням професійної підготовки вчителів, завжди відносились до актуальних. Сучасна освітня діяльність відбувається в умовах високого рівня інформатизації суспільства. З урахуванням вимог нашого часу особливого значення набуває такий компонент професійної культури педагога як інформаційна культура. Особливої актуальності питання інформаційної культури набуло в умовах пандемії COVID-19, коли перед викладачами поставила необхідність організації дистанційного навчання та проведення онлайн занять. Педагоги опановували нові інструменти та практики, а школярі глянули на онлайн інструменти не лише у ключі розваг, а й у ключі самоорганізації та відповідальності. При цьому, умови дистанційної освіти виявили слабкі гнучкі навички вчителів. З'ясувалось, що педагогам складно організовувати роботу, налагодити командну взаємодію, виявляти емоційний інтелект, швидко приймати рішення, мотивувати учнів в умовах онлайн навчання.

Метою статті є дослідження умов формування інформаційної культури як складової загальної професійної культури, у контексті професійного розвитку педагогів. Об'єктом дослідження є сучасний освітній процес в умовах загальної інформатизації суспільства. Предметом – інформаційна культура педагогів. Категорія «інформаційна культура» наразі є перспективним напрямком наукових пошуків. Питання розвитку інформаційної культури педагогів розглядають такі науковці як І. Богданова, І. Зязюн, Р. Гуревич, М. Коломієць, С. Сисоева, І. Роберт та інші. Проблемні питання у сфері інформаційної компетентності досліджували як вітчизняні, так і зарубіжні вчені – О. Артюшків, Б. Бойко, В. Годін, К. Колін, А. Урсул.

За всіх часів цілі та зміст навчання підростаючого покоління, виходячи з вимог життя, визначалися суспільством. Етапи розвитку суспільства показують, що навчання та прогрес завжди взаємопов'язані. У другій половині ХХ ст. відбулася науково-технічна революція у галузі електронно-обчислювальної техніки. У світі відбулися важливі зміни, які перетворили фундаментальні основи буття людини і визначаються як виклики сучасності. Виклики сучасності породжують необхідність зміни змісту та технологій організації освітнього процесу. Сьогодні ефективно діючим виявляється педагог, який реагує на нові соціальні очікування, мобільний, здатний до творчого зростання та професійного самовдосконалення, до сприйняття та створення інновацій і тим самим до оновлення своїх знань, збагачення педагогічної теорії та практики. Тому в епоху інформаційного

суспільства та інформатизації освіти, реалізація освітньої діяльності не є можливою без уміння працювати з різноманітними джерелами інформації, без використання сучасних технологій та засобів, що, у свою чергу, вимагає від сучасного вчителя-практика високого рівня інформаційної культури, яка є однією з базових складових загальної професійної культури педагога.

Інформатизація суспільства – це соціальна дія, в основі якої лежить збір, накопичення, продукування, обробка, зберігання, передача та використання інформації. Інформатизація суспільства передбачає широке використання інтелектуального потенціалу, що міститься у друкованому фонді, включаючи наукову, виробничу та інші види діяльності. Також, йдеться про впровадження інформаційних технологій у різні види діяльності, що сприяють розвитку суспільного виробництва та її інтелектуалізації. Інформатизація суспільства реалізується шляхом запровадження інформаційних технологій у всі соціальні сфери. З розвитком інформаційних технологій зростає взаємодія між елементами суспільства, збільшується швидкість та обсяги передачі інформації між суб'єктами світової системи. Таким чином, інформаційні технології виступають як фактор розвитку інтеграції.

Дослідники в галузі інформатизації освіти наголошують на необхідності цілеспрямованої підготовки особистості до життєдіяльності в інформаційному суспільстві, тому одним із пріоритетних завдань, що стоять перед системою освіти в сучасних інформаційних умовах, стає завдання формування нового типу культури особистості – інформаційної. Для вирішення цього завдання в освіті необхідний педагог, який сам володіє цілісною інформаційною культурою та реалізує навчання, розвиток та виховання нових членів інформаційного суспільства. Ця задача визначає необхідність орієнтації сучасної педагогічної освіти на формування інформаційної культури майбутнього педагога.

Інформаційні технології дають нові можливості для набуття професійних знань і для творчості. Тому формування інформаційної культури є одним із найважливіших завдань сучасного суспільства. На жаль, рівень інформаційної культури людей у нашій країні низький. З одного боку, це пояснюється відносно недавнім початком впровадження інформаційних технологій у всі сфери життєдіяльності суспільства, а з іншого – відсутністю системи підготовки користувачів інформації як на рівні школи, так і на професійному рівні.

Висвітлюючи питання створення інформаційно-методичних ресурсів відкритої системи професійної освіти В. Паржницький визначає наступні завдання, що стоять перед сучасною освітою: 1) створення системи інформаційних знань та їх використання й обмін при наданні освітніх послуг за допомогою використання сучасних інформаційно-комунікаційних технологій; 2) можливості вільного доступу до системи інформаційних знань з забезпечення гарантій самореалізації особистості в інформаційному суспільстві; 3) повномасштабне входження України до глобального освітнього інформаційного простору [1].

Термін «інформаційна культура» з'явився у науковому тезаурусі в 70-х роках ХХ ст. Зараз це поняття широко використовується, проте у дослідженнях досі відсутнє єдине визначення та одна думка щодо його змістовного наповнення. Інформаційна культура особистості є складовою частиною базисної культури особистості як системної характеристики людини, яка дозволяє ефективно брати участь у всіх видах роботи з інформацією: одержанні, накопиченні, кодуванні та переробці, створенні на цій основі якісно нової інформації, її практичному використанні та передачі. Досліджуючи формування інформаційно-комунікаційної компетентності майбутнього педагога, О. Шестапалюк зазначає, що інформаційна культура педагогічного працівника базується на сукупності методологічних, загальнокультурних і професійних знань та передбачає комплекс аналітичних, інформаційних, комунікаційних, прогностичних, проєктивних, організаційних та орієнтаційних умінь [3]. А. Ашеров та Т. Богданова визначають інформаційну культуру як сукупність знань, умінь і навичок роботи з інформацією із використанням сучасних інформаційних технологій. Дослідники зазначають, що основними компонентами інформаційної культури можуть служити комп'ютерна й інформаційна грамотність [2]. Інформаційна культура включає грамотність та компетентність у розумінні природи інформаційних процесів. У даному дослідженні під інформаційною культурою педагога розумітимемо прояв інформаційної культури особистості в специфіці її педагогічної діяльності та системі професійних якостей.

На основі різних підходів до розуміння інформаційної культури та її формування, можна виділити наступні її компоненти: технологічний, гносеологічний, комунікативний та прогностично-ергономічний. Розглянемо їх зміст.

1) Технологічний компонент інформаційної культури це перш за все, комп'ютерна та інформаційна грамотність. Рівень знань педагога має відповідати сучасному рівню розвитку комп'ютерних технологій, структурі та якості інформаційних ресурсів, уміння ефективно використовувати технічні засоби та інформаційні джерела різного характеру.

2) Гносеологічний компонент включає активний характер інтелектуальної діяльності, розуміння сучасної наукової картини світу, глибокі предметні знання та уміння здійснювати самостійні інтелектуальні рішення в різних ситуаціях. Педагог має проявляти інтерес до інформаційної діяльності з використанням засобів інформаційно-комунікаційних технологій.

3) Комунікативний компонент передбачає активне використання викладачем можливостей комп'ютерних комунікацій для міжособистісної та колективної взаємодії, вміння ефективно використовувати електронно-обчислювальні та електронно-інтелектуальні системи в процесі комунікації.

4) Прогностично-ергономічний компонент включає усвідомлений вибір особистістю джерел інформації, передбачення можливих наслідків інформаційної діяльності, професійну і соціальну адаптацію в інформаційному середовищі, що постійно оновлюється. Також цей компонент включає знання можливих негативних наслідків роботи з комп'ютерною технікою та вміння ефективно організовувати діяльність з використанням інформаційно-комунікаційних технологій.

Виділені компоненти мають значення у контексті розуміння інформаційної культури стосовно педагогічної діяльності. Формування виділених компонентів інформаційної культури у процесі професійної підготовки майбутнього педагога передбачає наявність спеціального організованого навчального середовища, певної системи умов її функціонування, активної взаємодії всіх учасників освітнього процесу та своєчасної оцінки рівня її сформованості.

Істотно впливають інформаційні технології на особистість самого педагога. Інформатизація освітнього процесу сприяє розвитку професійно-значимих якостей, творчого мислення, формуванню нового типу мислення, спрямованого на вибір оптимальних рішень. Використання інформаційних технологій підвищує мотивацію та інтерес до виконання професійної діяльності. Інформаційні технології мають широкі можливості щодо реалізації потреб в особистісно-професійному розвитку, самореалізації, самоактуалізації. За рахунок

використання нових різноманітних видів професійної діяльності інформаційно-комунікаційні технології перешкоджають утворенню професійних деформацій (зокрема, ригідності, професійних стереотипів, стагнації, особистісно-рольового дисонансу).

Розглянемо основні інформаційні потреби педагога. Перш за все, це пошук, створення та використання комплексної інформації, яка доповнює офіційні навчальні видання. Постійне збільшення обсягу інформації вимагає від педагога вміння акумулювати необхідні знання у галузі своєї та суміжних дисциплін з метою викладання інтегрованих курсів та створення нових освітніх програм. Варто зазначити, що педагог виступає, не тільки як користувач, а й як генератор інформації, його діяльність дозволяє як передати певний обсяг знань, а й організувати когнітивну діяльність учнів у інформаційному середовищі. До інформаційних потреб у процесі освітньої діяльності також відносимо опанування інноваційного досвіду колег, активна взаємодія з інформаційним середовищем шкільної освіти та підвищення значущості професійної комунікації вчителя, включаючи безпосереднє та телекомунікаційне міжособистісне спілкування.

Сучасний урок в ідеалі передбачає використання інформаційних технологій на кожному його етапі як ще один інструмент дослідження, джерела додаткової інформації з предмету, способу самоорганізації праці та самоосвіти, можливості реалізації особистісно-орієнтованого підходу вчителя, способу розширення зони індивідуальної активності кожного учня. При цьому збільшується швидкість подачі якісного матеріалу у рамках уроку.

До специфіки інформаційної компетентності педагога слід віднести наступні вміння:

- вибирати та формулювати цілі, постановка та швидке вирішення завдання з використанням інформаційно-комунікаційних технологій;
- знаходити інформацію у різних джерелах;
- структурувати та систематизувати інформацію, виділяючи в ній головне та другорядне;
- упорядковувати, встановлювати асоціативні взаємозв'язки між інформаційними повідомленнями;
- інтерпретувати інформацію, розуміти її мету, суть, адресну спрямованість;
- переводити візуальну інформацію до вербальної знакової системи і навпаки;

- застосовувати різні види формалізації інформації;
- використовувати аналіз досліджуваних процесів та явищ бази даних, знань, системи штучного інтелекту та інші сучасні інформаційні технології;
- розробляти ефективні алгоритми та реалізовувати їх на комп'ютері;
- передбачати наслідки прийнятих рішень та робити відповідні висновки.

Процес формування інформаційної культури педагога є предметом дослідження освітян, психологів, методистів, які наголошують не лише на актуальності даної проблеми, а й намагаються знайти шляхи її вирішення. Це можливо або під час навчання майбутнього педагога, або вже у процесі його трудової діяльності. Перший варіант є оптимальним, але при цьому важливо дотримуватися принципів систематичності та безперервності. Тому навіть педагоги зі стажем працюють над удосконаленням інформаційної культури. В рамках освітньої установи це можливо за допомогою участі у педагогічних радах, засіданнях методичних об'єднань, а також власної професійної діяльності: підготовка до занять, позаурочних заходів, проектна та дослідницька робота.

Рівень інформаційної культури педагогів залежить тільки від якості знань і умінь роботи з інформацією, а й від психологічної та професійної готовності до роботи з інформаційно-технологічними засобами. На основі дослідження сутності феномена інформатизації освіти ми дійшли висновку, що дане явище вимагає від сучасних педагогів наявності інноваційної культури. Інноваційна культура сучасного педагога передбачає не лише наявність знань у рамках предмета, що викладається, а також і компетентність в інших галузях, комунікабельності, креативних здібностей, досвіду творчої діяльності, психологічної грамотності. Інноваційна культура педагога – це інтеграційна професійно-особистісна якість, яка демонструє сприйнятливість вчителя до нових ідей, нововведень (інновацій). Інноваційна культура педагога характеризується такими показниками як орієнтованість на особистість; здатність до змін; відкритістю до комунікацій; солідарність щодо цінностей та поглядів на сучасну освіту; схильність до ухвалення нестандартних рішень; активність у науково-дослідній діяльності; уміння налагодити конструктивний діалог.

Сучасний педагог має бути готовим та здатним підтримувати впровадження нового в практику освітнього закладу. Подібна готовність до комплексного впровадження та всебічного освоєння нововведень в умовах інформатизації та модернізації системи освіти в Україні є надзвичайно важливою. Тому у закладах освіти, де готують майбутніх педагогів та інститутах післядипломної педагогічної освіти зміст підготовки також спрямований на освоєння інноваційних методів та технологій. Забезпечується це такими існуючими спецкурсами як «Інноваційні педагогічні технології», «Основи інноваційної діяльності», «Методика інноваційного пошуку вчителя» та іншими.

Загальний комплекс професійно важливих якостей, необхідних для успішності професійної діяльності, доповнюється специфічними якостями, що характеризують рівень інформаційної культури педагога. До них належать такі:

- інтерес до сучасних способів інформаційного обміну та пошук нових шляхів інтенсифікації освітнього процесу на інформаційній основі;
- потреба у постійному оновленні знань про можливості застосування інформаційно-комунікаційних технологій у професійному та загальнокультурному середовищі;
- професійна мобільність та адаптивність в інформаційному суспільстві;
- узгодженість у постановці та послідовному вирішенні педагогічних завдань з використанням засобів традиційних та нових інформаційних технологій.

Як вже зазначалось вище, останнім часом перед освітянами постала гостра необхідність використання комп'ютера для спілкування, організації та управління пізнавальною діяльністю учнів на відстані. Окремо зупинимось на деяких аспектах такого формату реалізації освітнього процесу. Основу освітнього процесу дистанційного навчання становить цілеспрямована та контрольована інтенсивна самостійна робота учня. Учень не просто використовує готові, запропоновані викладачем знання, а бере активну участь у пошуку знань, роботі з інформацією, опановує способи пізнавальної діяльності. Відповідно, в таких умовах роль педагога не зводиться до передачі та інтерпретації знань. У нього з'являються нові функції, нові ролі, які були відсутні у традиційній системі. Вчитель керує пізнавальною діяльністю та стимулює творчу активність учнів.

Більше того, практична відсутність безпосереднього спілкування, особистого контакту лише посилює необхідність уміння педагога організовувати навчальний процес і керувати ним на відстані. Тому зміна технології навчання має бути спрямована на переорієнтацію діяльності викладача від інформаційної до організаційної. Педагог має взяти на себе керівництво самостійною навчально-пізнавальною, науково-дослідною та професійно-практичною діяльністю учнів. Це передбачає підвищення рівня активності як учнів, так і викладачів. Технологічно збагачена освіта у поєднанні з посиленою інформаційною підготовкою сприятиме підтримці інтелектуального розвитку як учнів, і педагогів.

Досягнення будь-якої освітньої мети підготовки майбутнього педагога – це процес переходу від одного якісного стану особистості до іншого. Найважливішими компонентами такого стану є не лише параметри фактичного рівня компетентності у предметній галузі та в галузі інформатики та інформаційних технологій, а й їх ціннісні, особистісні, смислові орієнтації у цих сферах.

Висновки. Виклики сучасності вимагають суттєвих змін у підході до викладання, оновлення змісту та методів навчання. Реалізація нових освітніх векторів потребує активного використання інноваційних педагогічних методів, пошуку нових або вдосконалення старих концепцій, принципів, підходів до освіти. У зв'язку з вищезазначеним виникає необхідність пошуку найбільш оптимальних сучасних методик та принципів, а також постає важливість підготовки висококваліфікованих педагогів, які володіють новими освітніми технологіями та методами навчання. Розглянувши різні підходи до розуміння інформаційної культури особистості та її формування, можна відзначити, що це явище досить багатокomпонентне. Підсумовуючи все вище сказане, слід наголосити, що наразі нові інформаційні технології пред'являють до сучасної освіти вимоги, що перевершують його сьгоднішні можливості, оскільки існуюча система професійної освіти не забезпечує достатнього рівня підготовки фахівця до життя в інформаційному суспільстві. Формування інформаційної культури педагога шляхом розвитку та вдосконалення інформаційної компетентності є принципово необхідною умовою задоволення потреб в особистісно-професійному розвитку майбутніх педагогів у світлі інформатизації освіти. Це дозволить перетворити систему сучасної загальної середньої освіти, зробивши навчальний процес більш інтерактивним, інтегрованим

до традиційного та інноваційного культурного досвіду, розвиваючи та затверджуючи самостійність учня та одночасно підвищуючи творчий потенціал та незалежність вчителя;

Вважаємо, що сучасна українська система освіти зможе стати ресурсною, за умови подолання кризового стану та інтенсивного впровадження інноваційних педагогічних технологій. Неодмінним компонентом реформованої системи освіти має стати інноваційна складова, що виступатиме як механізм саморозвитку. У зв'язку з цим доцільною є обґрунтування, розробка та впровадження ефективної моделі формування інформаційної культури педагога, що забезпечує ефективний розвиток загальної професійної культури вчителів та дозволить удосконалювати навчальний процес.

References:

1. Алексеева С. В., Гуменний О. Д., Паржницький В. В. Развитие информационной культуры педагогических работников профессионально-технических учебных заведений. К. 2015. 188 с.
2. Ашерев А. Т. Научові та методичні основи формування інформаційної культури студентів технічних університетів: монографія / за ред. Богданова Т. Л. Х. : УІПА, 2010. 407 с.
3. Шестопалюк О. В. Формування інформаційно-комунікаційної компетентності майбутнього педагога/ Інформаційно-телекомунікаційні технології в сучасній освіті : досвід, проблеми, перспективи : зб. наук. пр. / ред. М. М. Козяр та Н. Г. Ничкало. Львів : ЛДУ БЖД, 2009. Вип. 2., ч. 1. С. 137–141.

Transliteration of References:

1. Aliksieieva S. V., Humennyi O. D., Parzhnyskyi V. V. Rozvytok informatsiinoi kultury pedahohichnykh pratsivnykiv profesiino-tekhnichnykh navchalnykh zakladiv. K. 2015. 188 s.
2. Asherov A. T. Naukovi ta metodychni osnovy formuvannia informatsiinoi kultury studentiv tekhnichnykh universytetiv: monohrafiia / za red. Bohdanova T. L. Kh. : UIPA, 2010. 407 s.
3. Shestopaliuk O. V. Formuvannia informatsiino-komunikatsiinoi kompetentnosti maibutnoho pedahoha/ Informatsiino-telekomunikatsiini tekhnolohii v suchasni osviti : dosvid, problemy, perspektyvy : zb. nauk. pr. / red. M. M. Koziar ta N. H. Nychkalo. Lviv : LDU BZhD, 2009. Vyp. 2., ch. 1. S. 137–141.

The Author

O. M. Bolgar

Teacher of Pedagogy of the Highest Category,

Methodologist,
CC ENT "Brody Professional Pedagogical College
by Markiyan Shashkevych",
Brody, Ukraine
E-mail: Olena547@ukr.net

Abstracts

ОЛЕНА БОЛГАР. Розвиток професійної культури майбутнього педагога в умовах інформатизації освіти. У статті проаналізовано взаємозв'язки між професійною культурою, професійно-особистісними якостями вчителя та викликами сучасного освітнього процесу. Особлива увага приділяється шляхам формування інформаційної культури майбутнього педагога, підготовки до застосування інформаційних та комунікаційних технологій у своїй професійній діяльності. Демонструється необхідність розвитку професійної та інформаційної культури вчителя для забезпечення результативності сучасного освітнього процесу. Зазначено професійні та особистісні якості, необхідні для реалізації вимог сучасного освітнього процесу. В дослідженні врахована безпосередня діяльність сучасного вчителя-практика в умовах розвитку сучасної української освіти.

Ключові слова: педагогічна діяльність, професійна культура, інформаційна культура, професійно-педагогічна підготовка.

ЕЛЕНА БОЛГАР. Развитие профессиональной культуры будущего педагога в условиях информатизации образования. В статье проанализированы взаимосвязи между профессиональной культурой, профессионально-личностными качествами учителя и вызовами современного образовательного процесса. Особое внимание уделяется способам формирования информационной культуры будущего педагога, подготовки к применению информационных и коммуникационных технологий в своей профессиональной деятельности. Демонстрируется необходимость развития профессиональной и информационной культуры учителя для обеспечения результативности современного образовательного процесса. Обозначаются профессиональные и личностные качества, необходимые для реализации требований современного образовательного процесса. В исследовании учтена непосредственная деятельность современного учителя-практика в условиях развития современного украинского

образования.

Ключевые слова: педагогическая деятельность, профессиональная культура, информационная культура, профессионально-педагогическая подготовка.

OLENA BOLGAR. Rozwój kultury zawodowej przyszłego nauczyciela w warunkach informatyzacji edukacji. *Artykuł analizuje relacje między kulturą zawodową, cechami zawodowymi i osobistymi nauczyciela a wyzwaniami współczesnego procesu edukacyjnego. Szczególną uwagę zwrócono na kształtowanie kultury informacyjnej przyszłego nauczyciela, przygotowanie do wykorzystania technologii informacyjno-komunikacyjnych w swojej działalności zawodowej. Wykazuje potrzebę rozwijania kultury zawodowej i informacyjnej nauczycieli w celu zapewnienia efektywności nowoczesnego procesu edukacyjnego. Określono cechy zawodowe i osobiste niezbędne do realizacji wymagań współczesnego procesu edukacyjnego. Badanie uwzględnia bezpośrednie działania współczesnych nauczycieli-praktyków w rozwoju nowoczesnej edukacji ukraińskiej.*

Słowa kluczowe: działalność pedagogiczna, kultura zawodowa, kultura informacyjna, przygotowanie zawodowo-pedagogiczne.